

III. K R O N I K A

Z M A R L I

Pamiętnik Literacki XCVIII, 2007, z. 2
PL ISSN 0031-0514

ZOFIA WOŁOSZYŃSKA (22 lutego 1930 – 20 maja 2006)

Zofia Wołoszyńska, z domu Zahrajówna, historyk literatury i teatru polskiego oświecenia, swoją aktywność naukową związała z Wrocławiem, pozostając w kręgu oddziaływania dwóch mistrzów: Tadeusza Mikulskiego i Jana Kotta. Pochodziła z Istebnej w powiecie cieszyńskim, była córką leśniczego, Jana Zahraja, oraz Marii z Gomolów. Po wybuchu wojny w r. 1939 i przyłączeniu powiatu cieszyńskiego do Rzeszy naukę w szkole powszechnej uzupełniała lekcjami prywatnymi, a w maju 1948 zdała maturę w Liceum Humanistycznym w Cieszynie. Tam też poznała takich działaczy śląskich, jak Jan Wantula, Mieczysław Brożek i Gustaw Morcinek, o czym pisała po latach do Zofii Mikulskiej po otrzymaniu od niej trzeciego wydania *Spotkań wrocławskich* nieżyjącego już wtedy Tadeusza Mikulskiego¹. W roku 1948 rozpoczęła studia polonistyczne we Wrocławiu, które ukończyła w październiku 1952 na podstawie przedłożonej prof. Mikulskiemu pracy magisterskiej o poezji Tomasza Kajetana Węgierskiego, w grudniu zaś tegoż roku przyjął ją do swojej pracowni, zajmującej się teatrem polskiego oświecenia we wrocławskiej filii Instytutu Badań Literackich PAN, prof. Jan Kott.

Pierwszym poważnym osiągnięciem Zofii Zahrajówny była edycja *Komedii* Adama Kazimierza Czartoryskiego; ukazały się one w r. 1955 w redagowanej przez Jana Kotta serii „Teatr Polskiego Oświecenia”, która właściwie odkryła bujny i mało znany nawet w kręgach specjalistów – poza kilkoma utworami Franciszka Zabłockiego, Wojciecha Bogusławskiego i Juliana Ursyna Niemcewicza – świat polskiego teatru epoki oświecenia. *Komedie* Czartoryskiego stanowią w tej serii bardzo cenną pozycję, przynoszą bowiem we wzorcowym opracowaniu 5 komedii, a także przeszło 60-stronicowy wstęp: studium monograficzne działalności Czartoryskiego jako dramaturga, teoretyka teatru oraz jego mecenasa. Autorka przeszła znakomitą szkołę filologiczną na seminarium prof. Tadeusza Mikulskiego, potrafiła wejść głęboko w problematykę epoki, fachowo przygotować edycję tekstów wraz z erudycyjnymi komentarzami i ukazać na tle tamtych czasów twórczość dramaturgiczną Czartoryskiego, wprawdzie średniego lotu, ale istotną dla zrozumienia procesu formowania się sceny narodowej epoki stanisławowskiej.

W roku 1955 (6 IX) Zofia Zahrajówna wyszła za mąż za Romana Wołoszyńskiego (także ucznia Mikulskiego), utalentowanego badacza literatury XVIII wieku, który, niestety, już po 11 latach zmarł (2 VI 1966) i pozostawił młodą wdowę

¹ Z. Wołoszyńska, list z 7 V 1964. W: *Korespondencja Zofii i Tadeusza Mikulskich*. Bibl. Ossolineum, rkps akces. 87/77/12, teczka 315.

z synem Grzegorzem. Okres wspólnej pracy nad literaturą i teatrem polskim XVIII stulecia zaowocował w badaniach Zofii Wołoszyńskiej ciekawymi rezultatami. W czerwcu 1956 awansowała w IBL-u do stopnia adiunkta, a jej dociekliwość i zdolności analityczne dały się już wówczas poznać – gdy otrzymała propozycję recenzowania książki Mieczysława Rulikowskiego *Warszawski teatr Sulkowski. Dokumenty z lat 1774–1785*², to w efekcie podjętych w związku z tym studiów powstała obszerna rozprawa, ogłoszona w tomie 5 „Archiwum Literackiego” (1960) pt. *Warszawski teatr Sulkowski*, wyjaśniająca na podstawie nieznanych dotąd faktów zagadki znaczącego etapu dziejów polskiego teatru po pierwszym rozbiorze. Wreszcie w r. 1960 ukazało się, w serii „Teatr Polskiego Oświecenia”, najważniejsze dzieło Wołoszyńskiej: dwutomowa edycja *Komedia obyczajowa warszawska*, stanowiąca istotne odkrycie, zawierała ona bowiem teksty 10 komedii mało rozpoznanego nurtu komedii obyczajowej, która przedstawiała życie wielkiego i małego świata stolicy. Liczący ponad 100 stron wstęp jest właściwie monograficznym studium, określającym dokładnie tę odmianę komedii; opisuje mechanizm adaptacji obcych sztuk do sytuacji polskiej, realia i życie Warszawy w okresie kształtowania się mieszczańskiej kultury, rozwój form dialogu dramatycznego, w przypadku jednej z komedii nawet wierszowanego. Ta edycja wraz ze wstępną rozprawą stała się podstawą doktoratu, zatwierdzonego przez Radę Naukową IBL w r. 1963, autorka otrzymała też za nią nagrodę im. Tadeusza Mikulskiego.

Okres po doktoracie należy do najbardziej twórczych w działalności Wołoszyńskiej. Rozpoczyna ona studia nad teatrem Wojciecha Bogusławskiego, wydaje w serii „Biblioteka Narodowa” jego dramę *Henryk VI na łowach* (1964; BN I 153), do której wstęp został oceniony przez specjalistów, m.in. Zbigniewa Raszewskiego, jako cenny wkład do dyskusji nad antyklasycystycznym programem teatru twórcy sceny narodowej. Bierze udział w pracach nad *Nowym Korbutem*, gdzie w tomie 4 (1966) jest autorką obszernych haseł poświęconych Adamowi Kazimierzowi Czartoryskiemu i Wojciechowi Bogusławskiemu, do redagowanego przez Teresę Kostkiewiczową *Słownika literatury polskiego oświecenia* (1975) pisze hasła: *Komedia, Opera, Scena liryczna, Tragedia* – monograficzne ujęcia wymienionych gatunków, oraz *Teatr Narodowy*, w którym przedstawia formowanie się i dzieje tej instytucji w polskim oświeceniu. Na konferencji zorganizowanej przez IBL we Wrocławiu 25–26 IV 1968 wygłasza referat *Problematyka edytorska utworów scenicznych Wojciecha Bogusławskiego*, zapowiadając krytyczne wydanie jego dzieł. Jednak po śmierci męża jakby zmniejsza się energia życiowa Wołoszyńskiej. Można wymienić właściwie tylko 3 ważniejsze jej prace w latach osiemdziesiątych i w okresie późniejszym. Przede wszystkim bierze udział w programie zgłoszonym przez Association Internationale de Littérature Comparée, obejmującym literaturę i teatr na przełomie XVIII i XIX wieku, mianowicie na konferencji polsko-francuskiej w Karpaczu zorganizowanej przez Uniwersytet Wrocławski i Uniwersytet Paris III wygłasza ciekawy referat *Shakespeare en Pologne vers la fin du XVIIIe et au début du XIXe siècles*³, który spotkał się z zainteresowaniem

² *Warszawski teatr Sulkowski. Dokumenty z lat 1774–1785*. Przygotował M. Rulikowski. Oprac, wstęp, komentarz B. Król. Wrocław 1957.

³ Referat ukazał się w zb.: *Le Théâtre dans l'Europe des Lumières. Programme. Pratique. Echanges*. [...] Textes recueillis et présentés par M. Klimowicz et A. W. Labuda. Wrocław 1985.

komparatystów francuskich i włoskich. Druga godna uwagi praca to *Wojciech Bogusławski wobec wzorów dramaturgii zachodnioeuropejskiej: Bogusławski a twórczość Vittorio Alfieriego*, najpierw zaprezentowana na konferencji zorganizowanej w r. 1988 z okazji 30-lecia śmierci Tadeusza Mikulskiego przez polonistów Uniwersytetu Wrocławskiego, a potem wydrukowana w tomie 31 „Prac Literackich” (1991); Wołoszyńska przedstawiła tam bardzo interesujący problem z zakresu komparatystyki polsko-włoskiej. I wreszcie na koniec należy wspomnieć o opublikowanych w latach 1992–1994 w tomach 1 i 2 *Pisarzy polskiego oświecenia* dwóch obszernych hasłach poświęconych twórczości Czartoryskiego i Bogusławskiego.

Zofia Wołoszyńska

W tym czasie zaczyna się okres chorób i mimo wielu planów na przyszłość gaśnie aktywność naukowa Wołoszyńskiej, aż wreszcie, zaatakowana przez groźną chorobę, kończy 20 maja 2006 swoją ziemską wędrówkę. Jej prace naukowe, zbudowane na solidnych fundamentach, stale cytowane, długo zachowają przydatność, w pamięci zaś swego pokolenia, przyjaciół i kolegów Zofia Wołoszyńska pozostaje nadal postacią żywą.

Mieczysław Klimowicz